

УДК 378”192-196(477)

І. Ю. Скляренко,
докторант
(Житомирський державний
університет імені Івана Франка)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МІНІСТЕРСТВА ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ У 20-60-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми дослідження. Обґрунтування методологічної основи дослідження проблеми розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення України у 20-60-ті рр. ХХ століття, формулювання висновку про необхідність розробки означеної методології на загальнофілософському рівні (системний, культурологічний та герменевтичний підходи), на спеціально-методологічному (нарративний підхід), на рівні конкретних наукових теорій (теорія професійно-технічної освіти, принцип політехнізму). Обґрунтування комплексу історико-педагогічних методів дослідження – історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системного, історико-порівняльного, а також методу опису історичних подій.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічної основи дослідження проблеми розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення України у 20-60-ті рр. ХХ століття; з'ясувати особливості історико-педагогічної історіографії як науки, зробити аналіз найбільш відомих досліджень у галузі історико-педагогічної історіографії; визначити критерії класифікації джерел дослідження, місце і роль наукових пошуків істориків та істориків освіти досліджуваного періоду та сучасних.

Виклад основного матеріалу. Проблема періодизації розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення у 20-60-ті рр. ХХ століття є *частковим виявом загальної проблеми періодизації в історії педагогіки як методологічної*. Не випадково академік О. Сухомлинська вважає цю проблему однією з найголовніших наукових проблем, насамперед, у гуманітарній сфері [13]. Погоджуємося з думкою відомої ученої, що періодизація педагогічної думки в Україні потребує нового виміру, а освітні процеси відображають, передовсім, загальний стан культури й суспільства. Тому педагогіка ХХ століття в своїй періодизації є зліпком з періодів розвитку українського суспільства. Історики освіти радянського часу найчастіше традиційно “прив'язували” історію розвитку освіти в Україні до історії більшовицької/комуністичної партії або ж до історії Української РСР (М. Грищенко, 1966; М. Грищенко, 1967; О. Дзевєрін, 1957, В. Чепелев, 1967 та ін.) [3,5].

На цьому фоні виявляється, що навіть визначення поняття періодизації в сучасній українській історико-педагогічній науці нечасто можна зустріти. У цьому відношенні рідкісним винятком зі значної кількості історико-педагогічних робіт методологічного характеру є монографічне дослідження Н. Гупана, який визначає періодизацію як “логічне розмежування досліджуваного періоду відповідно до якісної характеристики

його відносно самостійних етапів” [4]. Зазначимо, що необхідність періодизації будь-якого процесу виникає лише тоді, коли накопичено й узагальнено значний обсяг інформації стосовно розвитку того чи іншого явища і є потреба у виокремленні певних тенденцій і закономірностей розвитку історико-педагогічного явища залежно від впливу на нього сукупності чинників, які визначають специфіку означеного явища протягом чітко окресленого хронологічного проміжку, який може бути *етапом* більш протяжного в часі *періоду*. Період при цьому характеризується узагальненими характеристиками розвитку й функціонування історико-педагогічного явища, натомість етап – характеристиками, що детермінуються зазначеними вище чинниками. Таким чином, періодизація не може бути передумовою історико-педагогічного аналізу окремого освітнього явища, а лише результатом, наслідком глибокого аналітичного опрацювання численних історичних матеріалів.

Сучасні підходи до періодизації історико-педагогічних процесів представлено, на нашу думку, в роботах Л. Березівської, Н. Гупана, О. Петренка, О. Сухомлинської. Зрозуміло, що їхні наукові пошуки не стосувалися проблеми розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в радянський період; так, Л. Березівська вивчає питання реформування вітчизняної системи освіти; Н. Гупан – загальні питання розвитку історіографії історії педагогіки в Україні; О. Петренко – історію гендерного підходу в системі освіти України в радянський період; О. Сухомлинська – загальні питання методології історико-педагогічних досліджень [1; 4; 9; 13]. Проте глибокий аналіз історико-педагогічних явищ у роботах цих учених дає можливість стверджувати про коректність підходів до періодизації історико-педагогічних процесів упродовж обраних ними хронологічних меж дослідження.

Головною проблемою методологічного характеру всередині самого питання періодизації, на нашу думку, є проблема коректного визначення **критерію** означеного процесу. Наприклад, Л. Березівська у питанні періодизації процесу реформування системи освіти в Україні виходить зі структурно-правового критерію, О. Петренко у своєму дослідженні гендерних підходів у системі освіти України радянського періоду – з культурологічного критерію, Н. Сейко у дослідженні історії добровільності у сфері освіти України в XIX столітті – з суб’єктивного, А. Селецький у роботі з проблем розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів в Україні – з нормативно-правового критерію [1; 9; 11; 12] .

Крім критеріїв, суттєве значення для розробки періодизації певного історико-педагогічного явища мають *принципи періодизації*, які можна окреслити як певні усталені закономірні зв’язки між причиною і наслідком функціонування історико-педагогічного явища у просторі і часі. Ми вважаємо, що основними принципами періодизації розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в Україні у 20-60-ті рр. XX століття можуть бути такі:

1) принцип поєднання і взаємодії головних складових розвитку науки, а саме: зовнішня, що лежить ззовні історії педагогіки, та внутрішня – як логіка руху самої історії педагогіки;

2) принцип урахування одиничних фактів і явищ в особливому інформаційному середовищі аналізу історико-педагогічного процесу на загальному фоні історичного розвитку суспільства в обраний хронологічний період;

3) принцип накопичення достатньої кількості історичних відомостей для переходу в нову якість – виділення окремих етапів розвитку історико-педагогічного явища в межах досліджуваного періоду.

Ураховуючи зазначене вище, можемо гіпотетично припустити, що складність періодизації процесу розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів в Україні визначається такими основними чинниками:

– *по-перше*, необхідністю враховувати при розробці періодизації як суто історичні, так і історико-педагогічні способи періодизації освітніх процесів і явищ;

– *по-друге*, наявністю чітко розробленої періодизації (і то в різноманітний спосіб) історії розвитку професійно-технічної освіти, яка, однак, не може бути використана нами як готова періодизація, оскільки відомчі навчальні заклади мали свою хронологічну і змістову специфіку розвитку як історико-педагогічний феномен;

– *по-третє*, обмеженістю хронологічних меж дослідження 20-60-ми рр. ХХ століття – від часу створення перших залізничних навчальних закладів Наркомату шляхів сполучення до завершення реорганізації навчальних закладів МШС у загальну систему Міністерства освіти, точніше, до системи професійно-технічної освіти Радянського Союзу.

У науковій літературі *чітко визначеної періодизації процесу навчання в середніх навчальних закладах Міністерства шляхів сполучення не виявлено*. Найчастіше науковці (А. Веселов, М. Пузанов, Г. Терещенко, І. Лікарчук, В. Коваль, О. Коханко та ін.) розробляють періодизацію *професійно-технічної освіти* в СРСР, причому найчастіше – в межах цілого більшовицько-радянського періоду її існування (1917-1991 рр.) [2, 7, 10]. Так, *першу періодизацію* процесу підготовки кваліфікованих робітничих кадрів запропонував А. Веселов (1961), який поділив його на такі складові:

- Перший етап – від початку більшовицького перевороту у 1917 році до 1920 року як часу створення перших професійно-технічних навчальних закладів після проведення I Всеросійського з'їзду працівників освіти;

- Другий етап – до 1929 року, коли з'явилася постанова ЦВК і РНК СРСР “Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти”, де визначалися основні форми професійно-технічної підготовки – шкільне навчання, курсова підготовка для працюючих, заочне навчання. Крім того, визначалися два типи навчальних закладів професійно-технічного профілю – школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) та нижчі професійно-технічні школи;

- Третій етап – до 1940 року, оскільки саме тоді Указом Президії ВР СРСР від 2 жовтня 1940 р. № 37 була створена державна система трудових резервів, які були передані в підпорядкування всім ФЗУ;

- П'ятий етап охопив період 1940-1959 року, тобто до моменту

виходу Закону СРСР “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти СРСР”. Крім того, Рада Міністрів УРСР 7 липня 1960 р. затвердила “Положення про Головне управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів УРСР”, в якому були визначені завдання системи ПТО;

- Шостий, останній етап завершився у 1991 році – в цей час спільною постановою Міністерства народної освіти УРСР, Міністерства праці УРСР та Президії Академії наук УРСР № 7/52/59 була затверджена “Концепція професійно-технічної освіти України”.

Коментуючи періодизацію А. Веселова, зазначимо, що вона не може бути цілком придатна не лише для того, щоб характеризувати діяльність навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення, а й для того, щоб ілюструвати розвиток ПТО в Україні загалом, оскільки 1) означена періодизація використовує нижніми і верхніми точками відліку освітні документи, які іноді не мали прямого відношення до відомчих навчальних закладів; 2) у цій періодизації ніяк не виявляється період окупації під час II-ї світової війни, коли значна частина професійно-технічних навчальних закладів продовжували у скорочених термінах працювати в евакуації [2]. Крім того, незрозумілим вважаємо критерій періодизації розвитку ПТО, застосований автором.

Специфічною в контексті розвитку ПТО в Україні можна вважати *періодизацію О. Коханка*, а саме:

1 етап – 1949-1968 рр. – від становлення гірничих профтехучилищ до прийняття Закону України “Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти”;

2 етап – 1969-1975 рр., верхня межа його не є достатньо визначеною, оскільки типове Положення про науково-технічну інформацію, на яке спирається дослідник, вийшло у 1971 році;

3 етап – 1976-1983 рр., яке автор окреслив як етап вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу в СПТУ, проте також не визначив чітко межі цього етапу;

4 етап – 1984 – 1990 рр., з так само не зовсім зрозумілими хронологічними межами, оскільки в коментарі до цього етапу йдеться про надання права професійно-технічним навчальним закладам здійснювати перепідготовку робітничих кадрів;

5 етап – 1991-1994 рр. – пошуки шляхів реформування системи ПТО в нових соціально-політичних умовах.

Щодо описаної вище періодизації О. Коханка, можемо зауважити, що її критерієм може бути визнаний критерій кількості та якості реформ, проте для аналізу розвитку відомчих навчальних закладів вона також не може бути використана [7].

Заслуговує на увагу серед інших спроб здійснити періодизацію розвитку професійно-технічної освіти в Україні періодизація, запропонована *І. Лікарчуком* в своїй монографії та дисертаційному дослідженні “Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки)” (1996) [8]. На користь цієї авторської періодизації говорить її всеохоплюючий характер у

хронологічному відношенні – від 80-х рр. XIX століття, коли відбувалося бурхливе зростання показників економічного розвитку підросійської України, – до нинішнього часу, коли тривають пошуки власного українського шляху розбудови професійно-технічної освіти. Учений ділить процес розвитку ПТО в Україні на такі основні етапи:

- Перший – кінець 80-х рр. XIX – 1920 р. XX століття, тобто від прийняття “Основних положень про промислові училища”, до початку створення більшовицької системи ПТО;

- Другий – до 1929 року, коли було уніфіковано освітню систему України в складі Радянського Союзу;

- Третій – 1929-1940 рр. – етап розбудови системи трудових резервів;

- Четвертий – 1940-1959 рр. – до завершення періоду системи трудових резервів;

- П'ятий – 1959-1991 рр. – до здобуття Україною незалежності і початком розбудови власної системи освіти;

- Шостий – з 1991 року.

З І. Лікарчуком повністю погоджується у своєму аналізі різних етапів розвитку професійно-технічної освіти В. Коваль, пропонуючи фактично ті само етапи розвитку означеного педагогічного явища і таке само їх пояснення з тою лише відмінністю, що останній етап визначається автором як етап адаптації нашої системи ПТО до всесвітньої ринкової економіки.

Достатньо просту періодизацію розвитку ПТО в Україні запропонували *М. Пузанов та Г. Терещенко* у своїй праці “Нариси історії професійно-технічної освіти в УРСР” (1980):

- 1 етап – від початку XIX століття до 1917 року;

- 2 етап – 1917-1940 – етап становлення радянської системи ПТО;

- 3 етап – 1940-1959 рр. – етап діяльності системи трудових резервів;

- 4 етап – 1959-1980 рр. – подальшого удосконалення системи ПТО

Ґрунтовно підійшла до процедури аналізу періодизації професійно-технічної освіти в Україні дослідниця Л. Зельман, оскільки співвіднесла етапи розвитку ПТО з етапами розвитку економіки України загалом, а також з етапами розвитку ПТО в інших країнах колишнього “соціалістичного табору” – Болгарії і Польщі [6]. Доцільним вважаємо висновок дослідниці про неможливість періодизації процесу розвитку ПТО відірвано від соціально-економічного і соціально-політичного розвитку радянського суспільства та від аналізу проблем соціалістичного суспільства, які, врешті-решт, призвели до руйнації системи ПТО радянського зразка.

Проаналізувавши кілька варіантів періодизації процесу розвитку професійно-технічної освіти в Україні у різних наукових джерелах, зазначимо, що вони значною мірою збігаються у своїх підходах до поділу всього шляху розвитку ПТО в Україні, послуговуючись, насамперед, поняттям “система трудових резервів”, а також основними документами про розвиток ПТО – Законом “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи освіти в СРСР” (1958), Законом України

“Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти”, Положенням про створення Державного комітету професійно-технічної освіти (1969 рік). Натомість вважаємо, що у зазначених періодизаціях не враховано *два важливі аспекти*:

- не визначено специфіки динаміки розвитку залізничних навчальних закладів, які знаходилися у підпорядкуванні галузевого міністерства;

- не враховано специфіки розвитку середніх навчальних закладів МШС на території України, особливо це стосується повоєнного періоду їх функціонування.

Виходячи з аналізу наукової літератури та історичних джерел, можемо констатувати, що особливого значення для періодизації такого складного явища, як навчальні заклади у відомчій сфері у радянський період, набувають

На підставі проаналізованих наукових підходів до періодизації історичних процесів у сфері освіти нами було обрано за основу **структурно-ресурсний критерій**, який ми визначили таким чином:

- *структурний* аспект – як рівень структуризації відомчої системи освіти в Міністерстві шляхів сполучення (Наркоматі шляхів сполучення) України;

- *ресурсний* аспект – як рівень розвитку різноманітних освітніх ресурсів, що забезпечували розвиток і функціонування середніх навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення у досліджуваній період.

У зв'язку з цим на підставі проаналізованих історичних джерел та з використанням структурно-ресурсного критерію нами було виділено такі етапи розвитку середніх навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення у 20-60-х рр. XX століття:

I етап – 1922-1932 рр. – етап більшовизації; *нижня межа* цього етапу збігається з нижньою межею всього охопленого дослідженням хронологічного періоду. Саме в цей час вони розпочали свою діяльність після остаточного більшовицького захоплення території України та завершення визвольних рухів на її території. Крім того, у 1922 році відбувся I Всеросійський з'їзд з робітничої освіти, який розробив основи професійно-технічної освіти у всьому Радянському Союзі після його створення. *Верхня межа* цього етапу позначена завершенням першої радянської п'ятирічки, коли відбулися основні реформаційні процеси на залізничному транспорті й остаточно утвердилася структура навчальних закладів на залізничному транспорті: школи учнівства як нижчі навчальні заклади Наркомату шляхів сполучення і технічні училища як вищі навчальні заклади цього відомства. На підставі аналізу численних архівних матеріалів та інших історичних джерел нами встановлено такі основні *характеристики* цього етапу розвитку середніх навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення України:

- вплив форсованої індустріалізації на розвиток залізниць як соціально-економічного простору створення й діяльності залізничних навчальних закладів в Україні;

- криза кадрового ресурсу на залізницях після I-ї світової війни,

періоду визвольних рухів в Україні та націоналізації залізничного господарства;

На нашу думку, *результатом* цього етапу становлення радянських середніх навчальних закладів на залізницях стало, власне, їх поширення по всій території підрадянської України та встановлення більш чи менш стандартизованої системи підготовки залізничних кадрів.

II етап – 1932-1941 – етап створення мережі середніх навчальних закладів на залізницях України; *нижня межа* цього етапу, як зазначено вище, складає завершення в Україні першої радянської п'ятирічки; *верхня межа* позначена початком II-ї світової війни на підрадянській території України та фактичним руйнуванням діяльності всіх залізничних навчальних закладів на період воєнних дій. Основними *характеристиками* цього етапу, встановленими нами в процесі наукового пошуку, стали такі:

- реалізація в залізничних навчальних закладах принципу політехнізації та радянської “школи праці”;

- запровадження в технічних училищах та школах учнівства теорії й практики всеобучу;

- ідеологізація змісту освіти в навчальних закладах Міністерства шляхів сполучення (до 1937 року – Наркомату шляхів сполучення).

Результатом цього етапу, на нашу думку, можна вважати стандартизацію змісту професійної підготовки в залізничних навчальних закладах відповідно до соціально-економічного та суспільного замовлення, а також ідеологізацію змісту навчання в навчальних закладах МШС.

III етап – 1941-1943 рр. – етап окупації. *Нижня і верхня межі* цього етапу повністю відповідають хронологічним межах німецької окупації території України під час II-ї світової війни. Основна характеристика цього етапу діяльності навчальних закладів МШС в Україні визначається нами як *фактична відсутність такої діяльності*. Якихось більш чи менш значущих історичних матеріалів про продовження навчального процесу в залізничних навчальних закладах під час окупації нами не виявлено; натомість історичні джерела (М. Козлов, Н. Конарев, А. Хахлюк та ін.) свідчать, що переважна більшість викладачів залізничних навчальних закладів були або мобілізовані до радянського війська, або евакуйовані разом із залізничним господарством до південних радянських республік та за Урал. *Основною характеристикою* цього етапу, отже, може вважатися участь викладацького та учнівського складу навчальних закладів МШС у бойових діях чи відповідному тиловому забезпеченні радянської армії, а основним його *результатом* – необхідність переосмислення змісту, форм і методів підготовки кадрового забезпечення залізничного транспорту (особливо внаслідок тотальних поразок у забезпеченні радянських військ у перші півроку війни 1941-1945 рр.).

IV етап – 1943-1959 рр. – етап технологізації; *нижня межа* цього етапу позначена фактичним завершенням бойових дій на переважній частині території підрадянської України та поступовим відновленням діяльності відомчих залізничних навчальних закладів у зв'язку з потребами відновлених залізниць. Щодо *верхньої межі*, то вона

підкреслює важливість прийняття спеціального рішення Міністерства освіти Радянського Союзу про переведення всієї сукупності залізничних навчальних закладів МШС до підпорядкування освітнього відомства. *Основними характеристиками* цього етапу розвитку навчальних закладів МШС в Україні стали, на нашу думку, такі:

- відбудова мережі залізниць на окупованих під час війни територіях, що спричинило необхідність відродження діяльності всіх існуючих залізничних навчальних закладів і створення нових;

- технологізація процесу навчання в навчальних закладах МШС, реалізація предметної, операційно-предметної, комбінованої, операційно-комплексної технологій професійної підготовки майбутніх фахівців для залізничного транспорту;

- побудова процесу навчання на основі поєднання технологічного і дидактичного принципів професійної підготовки;

- встановлення чіткого співвідношення навчального та виробничого сегмента змісту професійної підготовки майбутніх залізничників.

Результатом цього етапу розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення вважаємо нарощення наукових засад організації навчально-виховного процесу в означених закладах.

У етап – 1959-1964 – етап скасування. Верхня межа цього етапу збігається з верхньою межею загальних хронологічних меж нашого дослідження, коли завершився процес передачі всіх начальних закладів Міністерства шляхів сполучення в загальну систему професійно-технічної освіти України разом з наявним обладнанням, навчально-методичним забезпеченням та відповідним ресурсним потенціалом, що відбувався протягом п'яти років після згаданого вище наказу Міністерства освіти. *Основною характеристикою* цього етапу стало приведення змісту, форм, методів, навчально-методичного забезпечення діяльності навчальних закладів МШС відповідно до стандартів професійно-технічних навчальних закладів радянського типу. *Результатом* цього етапу стало фактичне зникнення системи відомчої освіти в Міністерстві шляхів сполучення й утворення єдиної радянської системи професійно-технічної освіти, яка проіснувала ще кілька десятиліть поспіль.

Висновок. Таким чином, нами здійснена періодизація процесу розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення у 20-60-ті рр. ХХ століття. Для обґрунтування основних етапів обраного хронологічного періоду нами було використано структурно-ресурсний критерій, тобто: *структурний* аспект – як відображення рівня структуризації відомчої системи освіти в Міністерстві шляхів сполучення (Наркоматі шляхів сполучення) України; цей аспект відображає також особливе місце навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в загальній системі освіти України досліджуваного періоду; *ресурсний* аспект – як відображення рівня розвитку різноманітних освітніх ресурсів, що забезпечували розвиток і функціонування середніх навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в досліджуваній період. На підставі структурно-ресурсного критерію у дослідженні визначено такі основні етапи розвитку навчальних закладів Міністерства шляхів

сполучення1: I етап – 1922-1932 рр. – етап більшовізації; II етап – 1932-1941 рр. – етап створення мережі середніх навчальних закладів МШС; III етап – 1941-1943 рр. – етап окупації; IV етап – 1943-1959 рр. – етап технологізації; V етап – 1959 – 1964 рр. – етап скасування. Для кожного з обґрунтованих у тексті етапів визначено провідні характеристики та результат етапу розвитку навчальних закладів МШС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська. – К. : Богданова А. М., 2008. – 406 с.
2. Веселов А. Н. Профессионально-техническое образование в СССР. Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А. Н. Веселов. – М. : Профтехиздат, 1961. – 635 с.
3. Гриценко М.С. Про наукові основи періодизації історії народної освіти в СРСР / М. Гриценко // Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР за 50 років : тези ювілейної наукової сесії. – К. : Радянська школа, 1967. – С. 124–126.
4. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Гупан. – К. : А.П.Н., 2002. – 224 с., с.19
5. Дзевєрін О. Г. Розвиток історико- педагогічної науки в УРСР / О. Г. Дзевєрін // Розвиток народної і педагогічної науки в Українській РСР. 1917–1957. – Т. IV. – К. : Радянська школа, 1957. – С. 135–188.
6. Зельман Л. Основні етапи розвитку професійно-технічної освіти в Україні / Леся Зельман // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – №2. – С. 205-216.
7. Коханко О. М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів із середньою освітою в Україні (1969-1994 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О.М.Коханко. – К. : Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України, 1995. – 24 с.
8. Лікарчук І. Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи / І. Л. Лікарчук. – К. : Педагогіка, 1999. – 288 с.
9. Петренко О. Б. Проблема періодизації розвитку гендерних підходів до вітчизняної освіти й виховання у радянський період / О. Б. Петренко // Історико-педагогічний альманах . С.14-16.
10. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К. : Вища школа, 1980. – 232 с.
11. Сейко Н. А. Добročинність у сфері освіти України (XIX – початок ХХ століття). Київський учбовий округ : монографія / Наталія Сейко. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. – 486 с.
12. Селецький А. Періодизація систем розвитку професійної підготовки робітничих кадрів в Україні / Андрій Селецький // <http://www.ipto.kiev.ua/index.php?lang=ua>.
13. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с., с. 47
14. Хахлюк А. Вчені-залізничники – фронт / А. Хахлюк // Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. – 2011. – вип..1 (66). – С.41-53.
15. Чепелев В. І. Розвиток радянської педагогічної науки на Україні 1917–1967 рр. / В. І. Чепелев // Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР за 50 років : тези ювілейної наукової сесії. – К. : Радянська школа, 1967. – С. 18–20.

Анотація

У статті представлено теоретико-методологічні засади проблеми дослідження розвитку навчальних закладів Міністерства в Україні у 20-60-ті рр. ХХ століття. Дослідження здійснено на підставі аналізу різногалузевих наукових джерел, з'ясовано особливості історіографії досліджуваної проблеми, проаналізовано витоки і становлення залізничних навчальних закладів в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття та розроблено авторську періодизацію розвитку початкових закладів МШС у досліджуваній період.

Ключові слова: періодизація педагогічної думки, освітні процеси, принципи періодизації, структурний аспект.

Аннотация

В статье представлены теоретико-методологические основы проблемы исследования развития учебных заведений Министерства в Украине в 20-60-е гг. ХХ века. Исследование

осуществлено на основании анализа разноотраслевых научных источников, выяснены особенности историографии исследуемой проблемы, проанализированы истоки и становление железнодорожных учебных заведений в Украине во второй половине XIX - начале XX века и разработана авторская периодизация развития учебных заведений МПС в исследуемый период.

Ключевые слова: периодизация педагогической мысли, образовательные процессы, принципы периодизации, структурный аспект.

Summary

The article presents the theoretical and methodological foundations of problems of the development of educational establishments of the Ministry of Ukraine in 20-60 years of the XX century. The research has been carried out on the analysis of different-scientific sources.

Key words: periodization educational thought, educational processes, principles of periodization, structural aspect.

УДК 378.147:371.134

Н. О. Смагулова,
аспірант
(Бердянський державний
педагогічний університет)

СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ “ФАХОВА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”: ЇХ ТЛУМАЧЕННЯ, РІЗНИЦЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ

Постановка проблеми. У сучасній науково-педагогічній літературі відсутнє єдине визначення понять “професійна компетентність”, “фахова компетентність”. Насамперед, це пов'язано з нестійкістю і неповнотою визначення поняття “компетентність”. Наявність великої кількості наукових праць вказує на те, що питання професійної та фахової компетентності інженера-педагога активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, що забезпечує різноманітність точок зору. Далі розглядатимуться погляди науковців щодо цих понять та показано їх взаємозв'язок у професійній діяльності інженера-педагога.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням професійної компетентності та її структури займаються такі науковці, як О. Белкін, І. Зязюн, Є. Зеєр, А. Маркова, В. Шапкін, Е. Іванова, К. Шапошников та ін. Питанням фахової компетентності та її роль у професійній підготовці інженера-педагога займаються такі дослідники, як Л. Щербатюк та С. Щербатюк, Б. Шевель, Ю. Зіньковський, Л. Волошко, Г. Сорокіна, А. Петров та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті приділено увагу місцю фахової компетентності в структурі професійної компетентності інженера-педагога.

Формулювання цілей. Оскільки поняття професійна компетентність достатньо широко застосовується в час, коли професійна підготовка спеціаліста керується засадами компетентнісного підходу, метою цієї статті виступає аналіз тлумачень “професійна компетентність” та “фахова компетентність”, розкриття принципової різниці між цими поняттями та освітлення їх взаємозв'язку в професійній підготовці та діяльності інженера-педагога.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання професійної